LIBRIS | We know books

A BRASSÓI JUNIK

A BOLGÁRSZEGI IFJAK HAGYOMÁNYAI

EUGEN MOGA

FORDÍTÓ:
Hegyeli Attila-Károly

EDITURA CREATOR
BRAȘOV, 2026

LIBRIS | We know books

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ *Prof. Dr. Dan Mihăilescu* 5

AZ IDŐN TÚL BOLGÁRSZEG TÖRTÉNETE
Prof. Eugen Moga 7

A BOLGÁRSZEGI ROMÁN KÖZÖSSÉG EREDETE 9

A BOLGÁRSZEGIEK AVAGY A TROCARI 13

TÖRTÉNELEM, HAGYOMÁNY ÉS ROMÁN IDENTITÁS 21

A BOLGÁRSZEGIEK VISELETE 33

BOLGÁRSZEG KAPUI ÉS UTCÁI 41

A JUNIK SZERVEZETE 46

A JUNIK JELKÉPEI 58

A JUNIK KATONAI JELLEGE 66

A JUNIK MINDEN TÖRTÉNELMI ÁTALAKULÁSSAL SZEMBEN RENDÍTHETETLENEK MARADTAK 79

A JUNIK SZOKÁSAI 86

A JUNIK FOGADALMI KERESZTJEI 102

EMLÉKEK A RÉGI BOLGÁRSZEGRŐL 116

BIBLIOGRÁFIA 119

FORDÍTÓI ÉS SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK 121

LIBRIS | We know books

ELŐSZÓ

Csak olyan ember vállalkozhatott arra, hogy e szívéből fakadt könyvben művészi és dokumentarista módon is felmutassa a jelképi erejű, érmemásszerű szimbólumokat — Brassó régi és új településének, *„extra et intra urbem”* legfontosabb román történelmi és művelődési övezetének beszédes tanújeleit —, aki az Oláh-kapun és a Katalin-kapun túl született és élt, aki magába szívta Bolgárszeg oly sajátos, semmi mással össze nem téveszthető légkörét, s akinek létét az e városrész határain belül zajló események és hagyományok formálták.

Korábbi, „*Troițe – mărturii din alte vremi*” című, a mostanihoz csaknem hasonló elgondolású kötete után Eugen Moga ezúttal nagyobb hangsúlyt helyez a művészi kép kibontására: tollrajzait az ékszerész aprólékosságával készíti, aki gyémántját csiszolja. Az ábrázolt tárgyhoz kapcsolódó, jelentéshordozó szöveg a szükséges adatok lényegére szorítkozik, hogy az olvasó látásmódjában a megidézett emlékmű vagy pillanat képe váljék uralkodóvá.

E kötet előterében — amelyet minden fenntartás nélkül, „*sui generis*”, albumnak vagy művészeti könyvnek tekinthetünk az Eugen Moga által egybegyűjtött illusztrációk grafikai minősége folytán — azok a mozzanatok állnak, amelyek tartalmukkal felidézik e rendkívüli jelentőségű övezet történelmi és kulturális súlyát, nemcsak a város, hanem az egész ország életében: a Szent Miklós-templom, az Első Román Iskola, az Andrei Șaguna Líceum (Kollégium), az út menti fogadalmi keresztek, a junik hagyományai, a kapuk, valamint a műemlékjegyzékben szereplő és e városrészben megőrzött házak festői, értékes építészeti együttese — a tegnapi és a mai Brassó szerves része.

Eugen Moga több mint három évtizeden át gyűjtötte az ismereteket, amelyeket e kötetben egy dokumentumfeltáró alapossággal, ugyanakkor egy művész szemével hasznosít: történelmi adatokban és plasztikai formákban tömör, kifejező képet alkot, és minden egyes tárgyat gondosan választ ki a kitűzött tematikai cél szolgálatában.

LIBRIS | We know books

Mindabban, amit a szerző Bolgárszeg eseményeiről és emlékeiről e könyvben elénk tár, jól látható, hogy nem az ábrázolt esemény vagy tárgy pusztán fizikai, szigorúan fényképszerű oldalára helyezi a hangsúlyt, hanem mindenekelőtt a szokások, az utcák és a házak oly sajátos, festői légkörére. A junik felvonulásainak különös varázst ad, hogy eredeti viseleteik valóságos látványosságot alkotnak; ezek sajátosságaik révén egyedülállók országunk területén.

E szép öltözetekben a junik hét csoportja — a *Junii Tineri* (ifjú junik), a *Junii Bătrâni* (öreg junik), a *Junii Albiori* (fehér viseletű junik), a *Junii Roșiori* (a roșiori lovascsapatok hagyományát idéző junik), a *Junii Curcani* (a curcani katonák hagyományát idéző junik), a *Junii Dorobanți* (a dorobanți gyalogoskatonák hagyományát idéző junik) és a *Junii Brașovecheni* (óbrassói junik) — különböző alkalmakkor hagyományos találkozóhelyein gyűlik össze. Húsvét szent ünnepén pedig, miután „meghódították" Brassó várát, valamennyi csapat a Salamon-kőnél találkozik, ahol eggyé válik a legendával és a természettel, hogy megpihenjen, ünnepeljen, és megtartsa évszázadok mélyéről eredő hagyományos mulatságát.

Szülőföldje iránti szeretetén túl Eugen Moga, aki örök nyughatatlanságában mindig valami újba fogott, a kultúra és a művészet számos területét — és nem csupán ezeket — felfedezte és művelte. Festő, díszlettervező, karikaturista, grafikus, forgatókönyvíró, fotóriporter, újságíró, esszéista, könyvillusztrátor, rendező és… kaszkadőr: sokoldalú tevékenységének és személyiségének nyomát a megbecsülést és sikert aratott cikkeiben, könyveiben és nyomtatott albumaiban hagyta hátra. Eugen Moga munkásságában különösen jellemzőnek és jelentősnek látjuk a művészi dokumentumillusztráció iránti szenvedélyét és vonzódását. Ebben a műfajban grafikai nyelven fejezi ki magát; ez tehetségének mértéke is, amelyet a jelen kötet úgyszintén igazol, s amelynek értelmezését — bizonyos vagyok benne — még sok további bírálat és kommentár egészíti majd ki.

Befejezésül hadd mondjam el: ez a munka is elsősorban művészeti könyv, amelyben a szerző a szöveggel egyensúlyban, de fokozott figyelmet szentel a rajznak. Ez a rajzművészet bizonyára elégedettséggel tölti el örök nyugalmukban megboldogult, neves tanárait, Ștefan Mironescut és Harald Meschendörfert — miként e sorok íróját is.

Prof. Dr. **Dan Mihăilescu**

LIBRIS | We know books

Az időn túl Bolgárszeg története

Ha elvesznek őseink tárgyai, szokásai, hagyományai, történetei vagy fényképei, akkor fáradozásuk és életük hiábavalóan enyészik el. Kötelességünk utódainkra hagyni mindazt a küzdelmet, örömöt és bánatot, amelyet szüleink és nagyszüleink átéltek. De nemcsak a leírtaknak kell fennmaradniuk, hanem azok kíváncsiságának és vágyának is, akik majd felfedezik őket.

Ezért e vállalkozás a megismerés vágyát kívánja felébreszteni: sétára hívja az olvasót egy hajdani világban, olyan pillanatok újbóli átélésére, amelyek mintha egy másik dimenzióból szakadtak volna ki. Az idő mindent a helyére tesz, elválasztja azt, aminek évszázadokon át fenn kell maradnia, attól, ami jelentőség híján elvész. A tények mégis gyakran ismeretlenek maradnak, nem kerülnek napvilágra, és a feledésbe merülnek. Kötelességünk felszínre hozni őket, hogy az „idő" bevégezhesse „munkáját".

Ez a munka tehát kísérlet néhány „életjel" följegyzésére, fennmaradásunk rovásfájának elkészítésére és Bolgárszeg romlatlan lelkének részleges megőrzésére, amelyben talán a jövendő nemzedékek is örömüket lelik majd. A junikról sokat és alaposan írtak, a téma azonban nyitott maradt, és újabb jelentésekkel, értelmezésekkel gazdagodik. Különösen hősi jellegüket, Bolgárszeg védelmében betöltött szerepüket, valamint kevésbé ismert katonai vonatkozásukat igyekeztem előtérbe állítani.

Az itt egybegyűjtött anyag terepkutatásból és írott forrásokból egyaránt származik; az élő emlékezetet kívánja összekapcsolni a dokumentumokkal. Több forrás alapján ellenőriztem őket, annak tudatában, hogy a szóbeli tanúságtételek őrzőik eltávozásával elveszhetnek, míg a szakirodalom továbbra is nyitva áll a kutatás előtt.

Hogy a munkának sajátos arculatot adjak, a számos gyűjteményben könnyen föllelhető fényképek helyett grafikákat választottam. A régi

LIBRIS | We know books

dokumentumok és korabeli fényképek nyomán készült illusztrációk kiegészítik a szöveget, és segítenek felidézni a hajdani légkört.

A brassói vártól délre fekvő Bolgárszeg, a román kultúra és civilizáció bölcsője, az idők során megőrzött hagyományai és szokásai révén ma is egyedülálló. E „történelemmel kövezett" teret nemcsak kortársainknak, hanem az utánunk következőknek is ismerniük kell. E lapokon az emlékművek, házak, utcák, emberek és események felidézésével igyekeztem újraalkotni ezt a világot, a junik hagyományaival, az évszázados fogadalmi keresztekkel és egy alapvető időrend tájékozódási pontjaival együtt.

Ez az illusztrált albumnak és az örökség visszaadását szolgáló munkának szánt könyv azokhoz szól, akik szeretik a szépet és a helyek emlékezetét. Hosszú munka gyümölcse, egyszersmind kötelesség a múlt iránt és fogadalom a jövőnek.

A szakadatlanul folyó idő mindent feledéssel borít be. Őrizzük meg tehát azt, ami még megmenthető.

Prof. **Eugen Moga**

LIBRIS | We know books

A BOLGÁRSZEGI ROMÁN KÖZÖSSÉG EREDETE

A bolgárszegi román közösség eredete szorosan összefügg Brassó középkori fejlődésével. A 13–14. századtól a város Erdély fontos kereskedelmi központjává vált, lakosságának többségét szászok alkották.

A románok nem lakhattak a várfalakon belül, ezért a falakon kívül telepedtek le, azon a területen, amely később *Șcheii Brașovului,* magyarul Bolgárszeg néven vált ismertté. A *„Șchei"* elnevezés egyes történészek szerint a szláv *„șkoi"* szóból ered, amely a középkori városok közelében megtelepedett román vagy szláv népesség közösségeit jelölte.

Idővel erős román közösség alakult itt ki kereskedőkből, kézművesekből, földművesekből és pásztorokból. Bár nem élvezték ugyanazokat a kiváltságokat, mint a vár lakói, a bolgárszegi románok jól szervezett közösségi életet teremtettek, amelyben az egyház meghatározó szerepet játszott.

A Szent Miklós-templom mint szellemi és művelődési központ

A bolgárszegi Szent Miklós-templom az erdélyi románság egyik legfontosabb intézménye. A környék egyházi épületének első okleveles említései a 14. századból származnak. A templomot az idők folyamán kibővítették és megerősítették, így nemcsak az imádság helyévé, hanem a román művelődési élet valóságos központjává is vált.

Körülötte jött létre Erdély első román iskolája, ahol papokat, tanítókat és kéziratmásolókat képeztek. Ugyanitt nagy értékű, a térség román közösségének életét és fejlődését tükröző iratok maradtak fenn.

LIBRIS | We know books

Szellemi és művelődési szerepe révén a templom a román identitás megőrzésének jelképévé vált egy olyan történelmi közegben, amelyben a románok nem rendelkeztek a többi közösségével azonos politikai jogokkal.

LIBRIS | We know books

Erdély első román iskolája

Az oktatás a bolgárszegi román közösség egyik legfontosabb ügye volt. A 16. században a Szent Miklós-templom közelében olyan iskolát szerveztek, amelyben az írás és olvasás alapelemeit románul és az akkori egyházi szertartásokban használt szláv egyházi nyelven egyaránt tanították.

Ezt az iskolát Erdély egyik legrégebbi román tanintézetének tartják.

Számos tanító és tudós működött benne, akik hozzájárultak a román kultúra fejlődéséhez. Itt másolták az egyházi kéziratokat is, és itt őriztek meg a térség románságának életét tükröző, nagy értékű dokumentumokat.

LIBRIS | We know books

LIBRIS | We know books

A BOLGÁRSZEGIEK AVAGY A TROCARI

A bolgárszegiek, más néven „trocari" — így nevezték őket, mert asszonyaik három kis kalapáccsal fölszerelt teknőszerű eszközökön paszományzsinórokat készítettek — vidám, huncut, képzeletben és humorban gazdag emberek; jó gazdák, büszkék és méltóságteljesek, tiszták és mesterségükben jártasak. Bár olykor gyorsan pereg a nyelvük, szeretik a gyermekeket. „*Eszük élénk és jól rendezett, fogékony a világos tanításra és a merész tettre; nyugodt, emberséges és büszke nép*" — mondta Nicolae Iorga.

Kritikusabb vélemények is akadnak. A. Popovici azt állítja, hogy ha felingerlik őket, féktelen haragra gerjednek, és elfogultan ravasznak,

LIBRIS | We know books

gonosznak írja le őket — e megfigyelések valószínűleg feszült helyzetekben születtek. Șt. Meteș ellenben eszes és szorgalmas embereknek tartja őket, akik az évszázadok során valóságos nemzeti erővé szilárdultak.

Annyi bizonyos, hogy tudták élvezni az életet. Minden alkalmat megragadtak a mulatságra: énekeltek, kirándultak, látogatták egymást, römit, kártyát, tekét és más korabeli játékokat játszottak. Az ünnepek — karácsony, újév, húsvét — különleges pillanatok voltak, de éppúgy örömüket lelték a zöldben tett kiruccanásokban, a lakodalmakban, keresztelőkben és minden olyan alkalomban, amely összehozta az embereket.

Akár a kocsmában vagy a zöldben, akár otthon vagy az utcán voltak, vidámságukkal és tréfálkozó kedvükkel elűzték a gondokat. Sajátos jelenségnek számított a *„lepșit”:* a tréfálkozásnak és történetmondásnak ez az eredeti módja, a lírai színezetű, különös humorú tereferélés. A *„lepși”* azt jelentette, hogy valaki kedélyesen beszélget, bájjal és szellemességgel társalog, a bolgárszegiek sajátos stílusában. Ahogyan a szaploncai Vidám temető egyedisége révén vált híressé, úgy a bolgárszegi *lepșală és ponoase* — a helyi élcelődés és csúfolódó történetek — festőiségük folytán ugyancsak különálló jelenséget alkotnak. Bolgárszeghez ezért csak lélekkel lehet kötődni.

LIBRIS | We know books

Számos ponoase jelent meg gyűjtésben az Astra folyóiratban: *„Țața cu oichii negri”*, *„Zamă”*, *„Pisică neagră”*, *„Coaste grase”*, *„Hecimpeci”*, *„Foaie de varză”*, *„Cheș”* és más, hasonlóan festői darabok.

A régi adólajstromok már az 1488–1519 közötti időből följegyezték bolgárszegi lakosok nevét: *Barbul, Dragoșin, Stoian, Șerban.* 1627-ben olyan ragadványnevek fordulnak elő, mint *Lupul, Purdilă, Bunghez, Gagiul, Hiertul, Făinăbună, Taurul, Stanciul, Spăiratul* és *Brescan.* 1679-ben *Pavel Munteanu, Iane Orbonaș, Oprea Busioc, Vâsâi Bucșa, Stanciul Negruș, Radul Duma, Comșa Tempuleț, Voicu Velican, Gheorghe Vătaf, Vlad Cepescul* és *Radul Despan* nevét jegyezték fel.

A *Junii Tineri* lajstromaiból olyan nevek maradtak fenn, mint *Ștefan Chiroiu, Dumitru Bădițoiu, Ion Mămula, Vasile Birt, Gheorghe Muntean, Gheorghe Nălbitor, Ion Moroianu* és *Gheorghe Mazăre.* További feljegyzett nevek: *D. Brânzaru, I. Barbu, Vasile Loga, Arsene Navrea, V. Burețea, Nicolae Avrigeanu, D. Ghimbășan, Nic. Brânză, D. Cațanaș, I. Saftu, C-tin Zernoveanu, Vasile Macavei, V. Învelitor, D. Giuvelcă, V. Gal, Nic. Furnică,*

LIBRIS | We know books

I. Langaș, V. Suciu, D. Bârsan, D. Bobiț, Iosif Argăseală, I. Pomană, Irimie Gonția, Nic. Măciucă, Gh. Mircan, Nic. Cacaș, D. Brenci, D. Corbu, I. Tiu, Traian Găitănar, Lebu Vasile, N. Corbu, Lupu Ioan, Aurel Sulică, Bizdideanu.

Másutt *Petcu Inașu, Radu Duma, Radu Pricop, Ioan Șoanul, Stan Munteanul, Pătru Buburuzea, C-tin Dan, Necula Răuț, Vasile Mogoș, Radu Iorga, Stoica Manole* és *Gh. Hirș* neve jelenik meg. Feltűnően gyakoriak az *Ioan, Ștefan, Vasile, Gheorghe, Dumitru, Nicolae, Iosif* és *Aurel* keresztnevek.

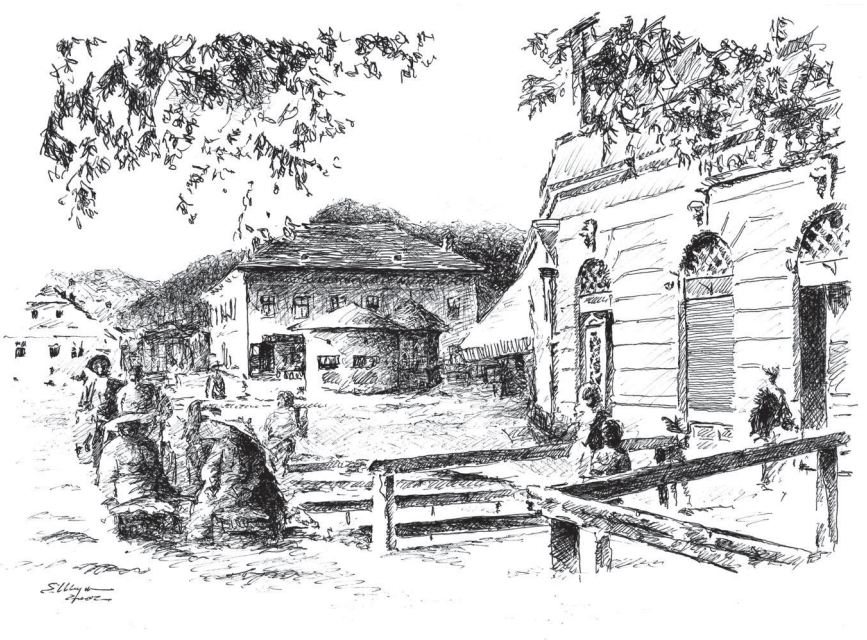

A régi családok sorában említik a Vlaicu családot (Katalin utca, 1494), Vasile Moga görög szertartású püspök, *Vasile Saftu, Ionel Măzgărean, Cristoloveanu, Roncea* és *Despan* nevét, továbbá a *Corbea, Boghină, Mamulea, Grid, Oțoțoiu, Velican, Bunghez, Cepescu, Navrea, Pricop, Tempea* és *Meșotă* családot — olyan neveket, amelyek továbbörökítik Bolgárszeg emlékezetét és identitását.